

บทคัดย่อ

โครงการ “การศึกษาวิถีชีวิตและการฟื้นฟูแหล่งอาหารธรรมชาติเพื่อลดค่าใช้จ่ายด้านอาหารในระดับครอบครัว บ้านห้วยสะแบก ตำบลโลกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร” เป็นโครงการศึกษาถึงวิถีชีวิตและแหล่งอาหารธรรมชาติที่คนในชุมชนได้อาศัยอยู่หากิน ไม่ว่าจะเป็น แหล่งน้ำห้วยสะแบก ป่าชุมชน ป่าหัวไร่ปลายนาทุ่งนา เพื่อลดค่าใช้จ่ายด้านอาหาร ซึ่งบ้านห้วยสะแบกยังถือว่าเป็นพื้นที่ที่ทิ้งไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ โดยมียัตถุประสงค์ 4 หัวข้อ คือ 1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชนและแหล่งอาหารตามธรรมชาติในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษาคุณค่าและมูลค่าของแหล่งอาหารตามธรรมชาติที่ใช้ในการบริโภค 3) เพื่อศึกษาข้อมูลรายจ่ายจากการซื้ออาหารในการบริโภคของชุมชนในระดับครัวเรือน 4) เพื่อหาแนวทางในการฟื้นฟูแหล่งอาหารธรรมชาติที่นำไปสู่การลดค่าใช้จ่ายด้านอาหารในระดับครัวเรือน

ผลจากการที่คณะทีมวิจัยได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลในพื้นที่เป้าหมาย คือ บ้านห้วยสะแบก หมู่ 5 ซึ่งเป็นชุมชนหลักในการวิจัย ในการสืบค้นข้อมูลมีการใช้หลากหลายวิธีการ อาทิ การสัมภาษณ์ การสังเกต การสำรวจ การใช้แบบสอบถาม ตลอดจนการใช้เวทีประชุมเป็นเครื่องมือรวบรวมเรื่องราว การศึกษาในระยะแรกเน้นที่การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนในด้านต่างๆ ซึ่งทางโครงการมียัตถุประสงค์เป็นหลักในการทำงานวิจัย ในการศึกษาบริบทและเปลี่ยนแปลงของชุมชน พบว่า นับจากปี 2500 เป็นต้นมาจากสภาพชุมชนห้วยสะแบกที่ขยายเพิ่มขึ้น บ้านห้วยสะแบกถึงแม้จะเป็นชุมชนชนบท แต่ไม่ได้หมายความว่าไม่เปิดรับกระแสความทันสมัย หรือการเปลี่ยนแปลงของสังคม ที่เอาแบบอย่างจากประเทศตะวันตก ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง ต่อความคิดและฐานธรรมชาติ ซึ่งส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงต่อระบบแหล่งอาหารตามธรรมชาติ คือการเปลี่ยนแบบแผนการผลิตให้ทันสมัยตามแนวทางการปฏิบัติเขียว การขยายตัวของแนวคิดทุนนิยมลงสู่ชุมชน การสนับสนุนการค้าเชิงพาณิชย์ เห็นปรากฏการณ์ที่เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน แต่ละครอบครัวจะมีรถไถนา บุกเบิกพื้นที่เพื่อเพิ่มพื้นที่ในการทำเกษตร บุกเบิกพื้นที่หัวไร่ปลายนาเพื่อปลูกยางพารา ปลูกมันสำปะหลัง ปลูกไม้กฤษณา หลังฤดูการทำนา เกษตรกรก็จะปลูกพืชหลังนา เช่น ข้าวโพด แตงโม น้ำเต้า ซึ่งมีบริษัทจากต่างประเทศเข้ามาส่งเสริมการปลูกตั้งแต่การเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยเคมี สารเคมีปราบศัตรูพืช รวมทั้งการรับซื้อผลผลิต หรือเรียกอีกอย่างว่า “ เกษตรพันธะสัญญา ” การบริโภคอาหารของคนยุคก่อนหากเปรียบกับปัจจุบันจะเห็นได้ถึงความแตกต่างตามยุคสมัย จากการบริโภคตามธรรมชาติก็เปลี่ยนมาเป็นบริโภคตามกระแส ซึ่งค่อนข้างเห็นชัดเจนว่า กระแสการบริโภคตามสมัยนิยมได้ทำลายวัฒนธรรมการกินของท้องถิ่นอีสาน หลายฝ่ายในชุมชนมองว่าผลกระทบของการกินตามสมัยนิยมได้ทำลายวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนด้วย เช่น เมื่อก่อนปลูกอยู่ปลูกกิน แลกเปลี่ยน แบ่งปัน ทำให้เกิดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันระหว่างเครือญาติและคนในชุมชน แต่เมื่อกระแสสมัยใหม่เข้ามา จากปลูกอยู่ปลูกกินก็เปลี่ยนมาทำเพื่อการค้า เงินคือสิ่งที่ต้องแสวงหา และจากการข้อมูลรายจ่ายจากการซื้ออาหารในการบริโภคของชุมชนในระดับครัวเรือน พบว่า ตั้งแต่เดือนมกราคม – พฤษภาคม 2553 ของกลุ่มเป้าหมาย 120 ครัวเรือน รวมกว่า 759,362 บาท ส่วนรายได้ 2,954,745 บาท ซึ่งรายได้นี้เป็นรายได้ตลอดทั้งปี หาก

เปรียบเทียบกับรายจ่ายเฉพาะด้านอาหารแล้ว ถือว่าค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ค่อนข้างสูง จากการวิเคราะห์ร่วมกันของชุมชนมีความเห็นว่า ความเปลี่ยนแปลงของสังคม มีส่วนทำให้วิถีของชุมชนเปลี่ยน บ้านห้วยสะแบกมีแหล่งอาหารธรรมชาติอยู่ล้อมรอบหมู่บ้าน เป็นหมู่บ้านที่เคยสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร มีป่า แหล่งน้ำ มีพื้นที่ทำการเกษตร แต่ด้วยปัจจัยหลายด้านทำให้คนในชุมชนไม่ให้ความสำคัญกับการหาอยู่หากิน หันไปซื้ออยู่ซื้อกินมากขึ้น ละเลยต่อการดูแลรักษาแหล่งกำเนิดของอาหารในชุมชน ดิน ป่า นา น้ำ ผู้คนเห็นแก่ตัว ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีทำลายสิ่งที่ดีงามในชุมชน ระบบการศึกษาสอนคนในออกนอกชุมชน เรียนจบต้องไปทำงานต่างถิ่นหรือละทิ้งวิถีเกษตร เขวahkanห่างเหินจากชุมชน ไม่รู้คุณค่าและการดำเนินชีวิตตามวิถีเกษตรตามแบบบรรพบุรุษ ผู้ปกครองเองก็มีส่วนผลักดันให้ลูกหลานออกนอกชุมชน ไม่ได้สอนให้รู้จักพึ่งพาตนเองหรือการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นดั้งเดิมของตนเอง การเรียนหนังสือสูง จะได้มีงานทำ มีเงินเดือนสูง เป็นค่านิยมที่บ่มเพาะเรื่องการดำเนินชีวิตที่มีเงินเป็นดั่งตั้ง ดังนั้นจึงไม่แปลกที่ปัจจุบันจะมีการหาเงินเพื่อนำมาใช้จ่ายในการครองชีพ ความละเลยต่อการพึ่งพิงธรรมชาติจึงเหลือน้อยลง การทำลายระบบนิเวศทั้งแบบตั้งใจและไม่ตั้งใจจึงส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชุมชน ซึ่งล้วนมีความเกี่ยวข้องเป็นลูกโซ่ เป็นวัฏจักร

จากการรับรู้ข้อมูลเหล่านี้นำไปสู่การจัดการตนเองของชุมชน เพื่อลดค่าใช้จ่ายในอาหาร หากไม่หันมาดูแล พื้นที่เหล่านี้คงเหลือเป็นตำนานเล่าขาน จึงร่วมกันหาแนวทางในการฟื้นฟู ซึ่งน่าจะเป็นจะเริ่มต้นที่จะทำให้คนในชุมชนเล็งเห็นความสำคัญของแหล่งอาหารธรรมชาติที่รายล้อมชุมชน ให้กลับมามีความสมบูรณ์เหมือนเดิม ซึ่งการสร้างจิตสำนึกรักษ์ในทรัพยากรท้องถิ่น โดยเริ่มต้นที่การปลูกจิตสำนึกที่สามารถกระตุ้นให้คนเข้ามามีส่วนร่วม เช่น การปลูกป่าในพื้นที่ป่าหนองไฮ ทำเขตอนุรักษ์และสร้างวังปลา ในลำน้ำห้วยสะแบกการทำสวนครัวหน้าบ้านหลังบ้าน จากการกิจกรรมที่หลากหลายของโครงการ ที่ไม่สามารถทำให้เห็นผลในระยะ 1 ปี ของการวิจัย ทางชุมชนจึงได้เสนอโครงการไปยัง พอช. เพื่อต่อยอดจากงานวิจัย และได้รับการสนับสนุนทุนในการดำเนินงานให้เกิดความต่อเนื่อง ระยะเวลาดำเนินงาน ตั้งแต่เดือนเมษายน 2554 ถึง มีนาคม 2555 พื้นที่ในการทำงานที่ถือเป็นพื้นที่หลักคือ บ้านห้วยสะแบก หมู่ 5 ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร จนก่อให้เกิดกลุ่มอนุรักษ์แหล่งอาหารตามธรรมชาติบ้านห้วยสะแบก จำนวน 38 คน และมีแนวโน้มที่จะสามารถต่อกับแหล่งทุนนี้ได้ในระยะ 2-3 ปี